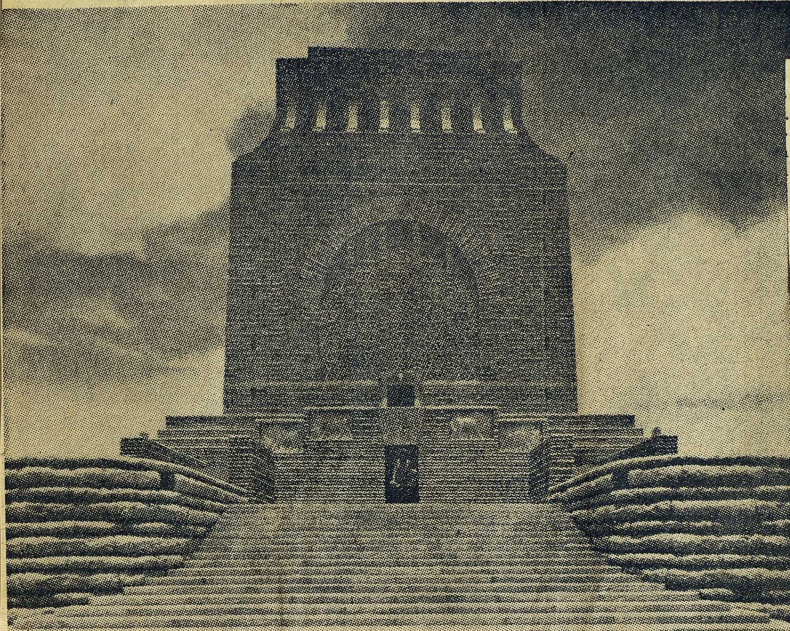

Sydafrikanska unionen 50 år

Voortrekker-monumentet utanför Pretoria, rest 1938 till hundraårsjubileet av boerutvandringen från Kapkolonin

Den 31 maj 1910 trädde Sydafrikanska unionen i funktion. Därmed sammanslöt sig fyra brittiska besittningar till en stat, som visserligen kallades union, men reellt snarast var en enhetlig statsbildning. Kapkolonin var den äldsta av provinserna, där sedan hundra år boer och engelsmän levit samman i konflikter och kompromisser, Natal's vita befolkning var nästan helt engelsk, i Transvaal och Oranjefristaten dominerade boerna, besegrade och underställda England 1902, utrustade med självstyrelse 1907. Unionens författning hade utformats av representanter för de fyra kolonierna och sedan diskuterats och godkänts av det brittiska parlamentet. Stora förhoppningar knöts till enhetsverket. "Varje reflekterande sydafrikan ser framåt till en sammansmältning av briter och boer i tanke, mål och blod och till uppkomsten av en nationell typ lika stark som någon vilken förut bildats genom blandning av de bästa folken i Europa", skrev den brittiske representanten i Sydafrika, lord Selborne, i sitt grundläggande memorandum om sammanslutningens värde. Att engelsmän och boer åtta år efter ett förbittrat krig kunde frivilligt enas betraktades som en triumf för tolerans och framsteg och som en lysande seger för brittisk liberal statskonst. Den konservativa ledaren Balfour hälsade unionen som "ett underbart resultat av dessa debatter, tvister, bataljer... Jag tror inte det finns något liknande i hela världshistorien."

Denna syn på Sydafrikanska unionen har under årtionden präglat historiska och politiska framställningar. Det har varit naturligt att se den nya statsbildningen som ett bevis framför andra på de engelska riktsbyggarnas visdom, förutseende och visdom. Men sedan många år är det tydligt att unionen, från de förutsättningar som var bestämmande för dess tillkomst, blivit ett totalt misslyckande.

Engelsmän och boer skulle enas i det brittiska imperiets hägn, det var huvudtanken. Längre såg det ut som om den åtminstone i begränsad omfattning skulle förverkligas. De tre boergeneralerna som under 38 år stod i spetsen för unionens styrelse — Botha, Smuts, Hertzog — syntes personifiera avspänningen, de samlade alla en majoritet av boerbefolkningen och en del av de engelskspråkiga i sina partier eller koalitioner. År 1914 nedslog Botha och Smuts det andra världskriget slöt Sydafrika frivilligt upp på engelsk sida. Unionen står, skrev den store liberala Kappolitikern Hofmeyr vid tjugufemårsjubileet 1935, för "de moraliska principer och ideal som utmärker den europeiska kulturen", den är "ett land i vilket människor av skilda färger och raser kan leva tillsammans i fred och harmoni".

Men utvecklingen under ytan var sedan länge en annan, och redan före andra världskriget var den djupare tendensen tydlig. Boernationalismen blev ständigt mera medveten och planmässig. Hertzog var i själva verket närmast boernationalist. Det nationalmonument som restes år 1938 förhärligade inte unionen, utan de missnöjda boernas uttåg ur Kapkolonin hundra år tidigare. Många boerledare sympatiserade med nazismens raslära och hoppades på tysk seger i det andra världskriget. Då Sydafrika beslöt att inträda i detta krig skedde det med knapp majoritet i parlamentet och innebar att Smuts besegrade och efterträdde Hertzog som premiärminister. Efter kriget, år 1948, kom Malans nationalism, långt mer extrem än Hertzogs, till makten, och den har sedan dess stärkt sitt värde. Symboler för föreningen med England — flaggan, nationalsången — har slopats. I år gäller det drottningen; man skall vid folkomröstning besluta om republiken. Både i Sydafrika och i England är unionens utträde ur samväldet ett aktuellt problem; alla samväldesstater är kritiska mot nationalismens raspolitik.

Under debatterna före unionens tillkomst talades mycket om boer och engelsmän, men föga om den stora majoriteten av Sydafrikas befolkning, negrerna. För boerprovinserna var det självfallet att endast vita skulle ha rösträtt. I Kapprovinns däremot bevarades de bestämmelser som gav de mera kvalificerade bland de andra rasgrupperna (negrer och blandrasiga) rösträtt. Bland liberala folk

hoppades man på att de vita nationaliteterna, försonade och ädla, skulle föra en generös raspolitik, att "Kaps sinnelag" skulle genomtränga hela unionen. Låt oss hoppas, förklarade Winston Churchill, understatssekreterare för kolonierna, i parlamentet, "att den nya medkänsla som kan spira ur enhetskänslan leder dem (de härskande vita) till att samverka inte för att slå ned de infödda med våld, utan i det nobla och visare syftet att resa den infödde till hans tillbörliga ställning som arvtagare till en stor egendom".

Det har inte blivit så. Snarare kan utvecklingen summeras på det sättet att förtrycket av de "lägre" raserna blev en gemensam linje för boer och engelsmän, intill dess boernationalismen blev stark nog att förtrycka, och skärpa förtrycket, ensam. "Kaps sinnelag" har trängts tillbaka från position till position. År 1913 förbjöds negrer att äga jord utanför reservaten, år 1923 anordnades ett slags separation i städerna, år 1936 berövades de svartas sin rösträtt vid gemensamma val i Kapkolonin. Med nationalismens seger 1948 har takten blivit snabbare, propagandan hetsigare, i feber och ursinne fulländas det vita väldet. 1956 förlorade även de blandrasiga sin rösträtt i Kapkolonin, i år skall de vita representanterna för negrerna (valda i särskild ordning) försvinna, i fråga om segregation och undertryckning finns inte längre mycket att uträtta. Rasfrågan har förvandlats till en skiljelinje mellan partierna, eftersom de engelskspråkiga trots allt reagerar mot nationalismens ytterligheter.

Sydafrikanska unionen prisades inte bara som en statlig nydaning, utan som början till en försoning mellan två vita folk och mellan dessa folk och raserna utanför. Som politiskt instrument står unionen kvar, i fråga om lagar och maktmedel starkare än någonsin. Moraliskt och ideellt har den svikit sina syften; den ära som världen talade om för femtio år sedan har förbytts i skam.

HERBERT TINGSTEN